

OTAJNOSZTI.

Naprimjer:

»Na Ivanje iliti Ivanzki poszt zakuriti med vrati kudsze iz dvorischa van ide, onda ono vaglenije i pepel zmeszti chiszto i zpraviti — med massami tri puta pariti zjednem pepelom, onda kad idesh Psenicze szejat zemi pepel Ivanzki, i pepel med massami i znim Pseniczu szei«.

Ili:

»Da kerma se neprekadne. Tak na Badnak večer vzemi od vsake kerme jedan vchat to vu jeden veliki rubecz zavesi, onda na Tri Kralija jutro daj natešce marhi tu kermu pojediti — nabuda onomu kaj kermu vkradne ne samo nikaj hasnilo nego i njegovo blago na nikaj doide«.

U ovom posljednjem primeru zanimljiv je i prelazni pravopis.

Ima i čarobnih recepata za lečenje marve.

Uzged bude zabeleženo da su ovakve »otajnosti« ili »vrachtva« izazivale i osude, naprimjer u veterinarskoj knjizi koja je izašla u Zagrebu 1772 pod naslovom »Betegujuche sivine Vrachitel« itd.³⁾ U »Predgovoru k chtavczu« preporučuje se i molitva i primena naukom utvrđenih mera za lečenje bolesne marve i živine. Naprotiv, »... vszakojachkem baianyem szvoju marhu zvrachiti bi radi, kaj vendar neszamo nevuchine, nego blagoszlova Bosjeđa od hise tiraju, ker veksu nyegovu szerditoszt nasze vleku, zato ova knisicza vuchi, y kase, odkud vszaki sivinszki beteg dohagya, kaksze poznati u zatimsze zvrachiti more«.

U protokol su umetnute napisane na posebnim listićima beleške obračuna sa kmetovima vlastelinstva Ščrbinec iz 1840. i jedan inventar pokretnog dobra tog vlastelinstva iz ranijeg vremena, te najzad za-

³⁾ Betegujuche sivine vrachitel to jeszt szuprot vszakojachkomu sivinszkomu betegu hasznovita, vnoĝo puti probuvana, ter isztinszka znaidena Vrachitva iz vszakojachkih knjig zvelikum marlivosztium zebra-na, na horvaczki jezik obernyena, ter od jednoĝa obchinszkeĝa vszeĝa orszaga, navlasztito pako szíromahov haszni lyubitela naszvetlo dana. V Zagrebu, stampana po Antonu Jandera Letto 1772.

Ovu knjizicu našao sam takođe u Ščrbincu.

linstva iz ranijeg vremena, te najzad za-beleške kućnih troškova. Sve ovo daje uvid u gospodarske prilike onog doba, u cene predmeta i namirnica, napokon u način života mladih plemića (u ovom konkretnom slučaju Donata i Kazimira Kiša). Poneki predmeti pokućstva, spomenuti u inventaru ne samo da postoje, nego nalazi se u Ščrbincu na istim mestima kao i pre više od sto godina!

Ova dokumenta predstavljaju zanimljivu građu za hrvatsku kulturnu i privrednu istoriju. Mislim da se još može pronaći takve građe i u obiteljskim arhivima, i u Zemaljskom i u Nadbiskupskom, kao i u samostanskim arhivima. Tek na osnovi veće količine iste građe može da se izvrši rekonstrukcija socijalne i kulturne prošlosti našeg naroda. Ali, na žalost, ova grana domaće istorije ostaje prilično zanemarena, a o tome sam pisao i u »Narodnoj Starini«.⁴⁾

Pa i ovom prilikom hoću da skrenem pažnju naše kulturne javnosti i nadležnih državnih faktora na sledeću činjenicu. Pro-lazeći više puta po Hrvatskom Zagorju i posećujući pojedine obitelji, čiji su predci nekada igrali stanovitu, ponekad i znatnu istorijsku ulogu, a čija su vlastelinstva predstavljala nekad središta socijalno-privrednog života i originalne domaće kulture, ja sam se »pod starimi krovovi« sa bolom mogao uveriti, kakve su goleme količine starih spisa propale bez traga ili su, u najboljem slučaju, negde razbacane da propadnu konačno prvom zgodom, odnosno nezgodom. Mislim da se možda pojedine vrste istorijskih dokumenata znatne vrednosti specijalno za kulturnu, odnosno socijalnu povest mogu poglavito naći samo u starim kurijama, koje sve više izlaze iz ruku prijašnjih vlasnika i sve više propadaju i u rukama poslednjih izdanaka starodrevnih plemićkih loza. A bila bi zbilja šteta za domaću historiografiju, a prema tome, napokon, i za nacionalnu kulturu uopće, ako sve ovo propadne. Trebalo bi pokupiti i spasti ono, što se još prikupiti i spasti može...

Dr. Aleksije Jelačić.

⁴⁾ Aleksije Jelačić — Narodne tegobe i želje u Banskjoj Hrvatskoj 1848, »Narodna Starina«, VII, str. 65, i separat, Zagreb, 1930.

SLIKA ZAGREBA IZ GODINE 1843.

Iz prve polovine XIX. stoljeća imademo vrlo malo dobrih prikaza Zagreba sve do vremena prvih fotografija. Zato je tim dragocenija slika, reprodukcija nekog čelik-

reza (tzv. nado-reza, Stahlstich) iz godine 1843., koju je poslao g. A. E. Brlić tajnik arheološkog kluba »Mursa« iz Osijeka.

Slika se odlikuje razmjerno velikom toč-

nošću, a snimljena je tamo u donjem dijelu današnje Petrinjske ulice. Na desno u kutu pred katedralom stara je »petrinjska« vojarna (danas palača Hipotekarne banke), a ono do nje je današnji Zrinjski trg. Donji je grad još puko selo, kako ga poznajemo još i dvadesetak godina kasnije za vrijeme prve izložbe u Zagrebu. Stara gornjočgrad-

ska gimnazija još je jednokatnica, a pod njom stupovi vrtne građnje Felbingerove u nekada Dömötörffyjevoj kući u Ilici br. 10. Kasnija realka — nekada kuća prof. Lj. Jelačića — na mjestu bivše kapucinske crkve još je u starom obliku, dok je drugo još i danas u bitnom onako, kako je onda bilo.

Gjuro Szabó

PUBLIKACIJE.

Dr. Branko (Filaret) Granić, *Die privatrechtliche Stellung der griechischen Mönche im V. und VI. Jahrhundert* (S. A. Heisenberg-Festschrift, »Byzantinische Zeitschrift« 1930.).

Mnogo uvaženi domaći i u stranom svijetu nauke također već odlično zapaženi vizantolog, sada profesor patristike u teološkom i vizantologije u filozofskom fakultetu univerziteta u Beogradu, produžio je citiranim člankom niz svojih studija iz područja historije pravnih osnova u životu sredovječnih monaha vizantiske sfere.

Autor u pristupu ogleda bitnost prvotnog monaškog života u bijegu iz postojećeg ljudskog društva u osamu i pustinju, kao i u samostane, upravo u odricanju vremenitih dobara. Konsekventno je tome slijedilo i odudaranje od postojećih normi postojećeg sistema profanoga društva, te su na mjesto privatnog prava (s kojim su monasi bili vezani prije ulaska među kaludere) nastupala vremenom poslije još jače naglašena tri elementa u monaškom životu: bezuvjetna subordinacija (*ὑπακοή, ὑποταγή*), celibat (*παρθενία*) i apsolutno siromaštvo (*ἀκτημοσύνη*).

Nego načelno odricanje monaha od profanoga svijeta ipak se napokon tokom vremena nije moglo izvršiti posvema i u apsolutnoj formi. Ublaženje je nastupilo učestom monaha u religioznim i crkvenopolitičkim akcijama, a zatim i miješanjem u crkvene sporove, pa i u svjetske stvari. Država je bila iza izvjesnoga vremena onaj faktor koja je insistirala da između monaha

i postojećeg reda u ljudskom društvu normira izvjestan modus. No i crkveno je zakonodavstvo uticalo početkom IV. stoljeća, da s tendencijom spreči širenje strogo monastičkog nazora o svijetu i načelâ asketske etike u širim slojevima vjernika, no u drugu ruku i obratno prodiranje svjetskoga duha u monaške redove.

Pisac prikazuje pravne posljedice koje je proizvodio ulazak u samostanski stalež a prema pravnim normama poznorimskoga zakonodavstva u području privatnoga prava. Država je u to vrijeme već bila pripoznala u punom opsegu stanovište monaha i normirala za monaha izvjesne pravne norme što se tiče familijarnoga i baštinskoga prava. Na području bračnoga prava pristupanje je u monaški čin izazivao pravni učinak apsolutne nemogućnosti sklapanja braka, prema tomu i zaruka, te su i zaruke sklopljene prije ulaska u kaluderstvo smatrane kao ne važeće u pogledu bilo kojeg slučaja u vezi s materijalnim imanjem. Ako, dalje, jedno lice iz supružanskoga para stupi u manastir brak je bio ipso facto razriješen bez obzira na formalni pravni razvoj razvoda braka, analogno slučaju fizičke smrti jednoga od supruuga. Justinijansko zakonodavstvo htjelo je da pitanja materijalne naravi riješi na zadovoljstvo obih strana. Ako bi se pak zamonašilo oboje iz bračnoga para onda bi važio status quo ante matrimonium. Obzirom na odnošaj oca i djece u povodu ulaska u monaški čin patria potestas je ipso jure također prestajala, a valjada je